

УДК 159.923.2+159.947.5+159.963.55

Г 17

Ігор ГАЛЯН

ПСИХОЛОГІЯ ВИБОРУ ОСОБИСТОСТІ У КОНТЕКСТІ НЕВИЗНАЧЕНОСТІ

У публікації аналізується категорія вибору як психічна реальність і аспект суб'єктного розвитку людини. Описуються такі моделі вибору, як проста (здійснюється на основі заданих критеріїв), смислова (критерії формуються самостійно на основі суб'єктної цінності, наділеної смислом) та екзистенційна (в основі вибору – світоглядні переконання суб'єкта). Вказується, що неодмінним атрибутом вибору і прийняття рішення є невизначеність. Розглядається сутність динамічної регуляторної системи, що ґрунтується на припущенні про супідрядність процесів (когнітивних та особистісних) різнорівневої регуляції виборів як засобів подолання суб'єктивної невизначеності ситуації.

Ключові слова: *активність, вибір, невизначеність, прийняття рішення, саморегуляція, динамічні регуляторні системи, ціннісний вибір, ентропія, когнітивний, особистісний.*

Постановка проблеми. В умовах сьогодення людині часто доводиться звертатися до власного індивідуального творчого потенціалу, а отже, розкривати та розвивати свої суб'єктні особистісні якості. Суб'єктний підхід визначає насамперед коло питань самодетермінації особистості, суб'єкта усвідомлюваної активності, яка має для нього певний сенс і згідно з якою людина є її ініціатором. Власне суб'єктну активність можна визначити у тих видах життєдіяльності, в яких людина вільна (виявляючи волевиявлення) визначати для себе і

міру суб'єктної включеності, і міру власної творчості під час досягнення сформульованих для себе цілей. Волевиявлення здійснюється завдяки накопиченому досвіду суб'єктної поведінки, різноманіттю особистісно значущих цілей, цінностей і сконструйованої картини світу, в якій людина живе.

У контексті суб'єктного розвитку та існування людини значна роль відводиться проблемі вибору. Вибір пронизує усі сфери буття людини. Водночас він може здійснюватися на основі чітких і зрозумілих критеріїв, коли не потрібно затрачати значних зусиль для його здійснення. Але є вибір у невизначених ситуаціях, коли необхідно самому сформулювати критерії, на основі яких він буде реалізований. Такою невизначеною є ситуація ціннісного вибору, де внутрішні переконання суб'єкта доволі часто (особливо тепер), нашкоджуються на зовнішні умови, які не відповідають очікуванням, а отже, є йому «чужими». З огляду на представлені міркування дослідження проблеми вибору в ситуації невизначеності, видається сьогодні вельми актуальним.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема вибору у прийнятті рішень у зарубіжній психології та на пострадянському просторі розглядалася здебільшого у когнітивному й особистісному аспектах. Так, Д. Канеман разом з А. Тверскі, відстоюючи когнітивістський підхід у прийнятті рішень, запропонував «проспективну» теорію (взаємозв'язку двох систем роботи «розуму»), у якій простежується особистісна регуляція вибору в умовах невизначеності [9]. Ще один представник когнітивного підходу Д. Дернер, аналізуючи розв'язання динамічних комплексних проблем, розглядає рівні емоційно-особистісної регуляції інтелектуальних стратегій вибору [8]. Однак ключовою є праця Р. Давіса і Р. Хастлі, де провідну регулятивну роль у визначенні спрямованості прийнятих суб'єктом рішень відіграють не когніції, а емоційні впливи і міжфункціональні зв'язки [27].

У вітчизняній та пострадянській психологічній літературі можна виокремити праці О.В. Карпова, що пов'язує суб'єктивну регуляцію вибору переважно з когнітивними процесами, включаючи метамислення [10], та Д.О. Леонтєва, який регуляцію вибору розглядає у контексті

процесів актуалізації особистісного потенціалу [17]. Відтак згадані дослідники проблему вибору розглядають так: від виборів між мотивами до свободи виборів як прояву самодетермінації особистості.

У процесі життєдіяльності людина постійно потрапляє у ситуацію вибору. Сенс вибору, на думку Д.О. Леонтьєва, полягає у знаходженні оптимального шляху виконання продуктивної діяльності. Моделей таких виборів вчений виокремлює декілька: *проста, смислова і екзистенційна*, в основі класифікації яких лежать дві ознаки: можливі альтернативи та критерії для їх порівняння [17; 19]. Якщо в ситуації *простого вибору* суб'єкт з поміж наявних альтернатив обирає ту, яка найкраще відповідає заданим критеріям, то у ситуації, коли критерії для порівняння початково не задані, йому самому доводиться їх конструювати. Відповідно до цих критеріїв, в основі яких лежить найвища для суб'єкта цінність, альтернативи набувають певного смислу, а такий вибір, на думку Д.О. Леонтьєва, стає смисловим [17, 98]. У *смисловій моделі вибору* зростає роль суб'єктного фактора. Прийняття рішення у процесі вибору, згідно з позицією Т.В. Корнілової, потребує певних зусиль, тобто передбачає суб'єктну активність [11]. А у Ф.Ю. Василюка смисловий вибір презентується «теорією життєвих світів», де акт вибору представлений у життєдіяльності, у якій стикаються між собою різні життєві ставлення [3]. Якщо на смисловому рівні для вибору альтернатив людина самотійно визначає критерії, що ґрунтуються на ситуаційних умовах та особистісній позиції, то в основі критеріїв *екзистенційного вибору* з поміж альтернатив (Р. Мей [22], В. Франкл [25], К. Роджерс [23]) є світоглядні переконання суб'єкта. З огляду на те, що вибір ми розуміємо як розгорнутий у часі процес, який має складну структуру, то істинний вибір можливий за умови сформованості вищих рівнів суб'єктності. Ціннісно-смислова регуляція потребує саме такого рівня суб'єктності, який сприяє прийняттю рішення у процесі ціннісного вибору.

На відміну від попередніх концепцій питання регуляції вибору під час прийняття рішень презентовані й у контексті так званої динамічної парадигми, основні аспекти якої розкриті у моделі багаторівневої регуляції прийняття рішень, розробленої Т.В. Корніловою

[12]. У ній окреслена динамічна ієрархізація як когнітивних, так і особистісно-мотиваційних процесів, що опосередковують вибір. Поняття динамічної регуляторної системи розглядається не лише з позиції загальнонаукового принципу системного аналізу чи системної детермінації. Воно ґрунтується на припущенні про конкретну супідрядність процесів різнорівневої регуляції виборів як засобів подолання суб'єктивної *невизначеності* ситуації.

З огляду на представлені міркування, видається доречним провести теоретико-методологічний аналіз категорії «вибір» у ситуації невизначеності, який є актуальним для процесу ціннісно-сислової саморегуляції, що, зрештою, і визначає *мету* нашої публікації.

Формування нового принципу розуміння світу, картини світу і людини у ньому – *принципу невизначеності*, починалося з перетворення наукових ідеалів раціональності у філософії науки (М.К. Мамардашвілі [21], В.С. Стьопін та ін.), з розвитку в межах самої психології проблем детермінізму-індетермінізму (відмова від визнання об'єктивності причинового зв'язку. Трактуючи волю як автономну силу, індетермінізм стверджує, що принципи причиновості не слід застосовувати до пояснення людського вибору і поведінки), суб'єктивного і об'єктивного, а також у побудові нових моделей (за типом психологічних), які розглядають поняття суб'єктивної невизначеності, толерантної особистості і толерантності до невизначеності. Нова сфера психологічних досліджень, *психологія невизначеності*, почала готувати розвиток інших пояснювальних парадигм, замість тих, що базувалися на традиційно прийнятих принципах детермінізму і єдності свідомості та діяльності. Саме останній з названих принципів О.К. Тихомиров вважав за необхідне переосмислити у світлі нового мислення у самій психології [24], що передбачає розвиток системи психологічних понять і нових інтерпретаційних схем.

Однією із таких пояснювальних парадигм є *динамічна парадигма*, в межах якої дістала подальший розвиток проблема *вибору у прийнятті рішень*. Виокремлення такої одиниці регуляції вибору, як «динамічні регулятивні системи», пов'язане з припущенням про принципову (онтологічну) невизначеність регулятивних ієрархій, що розуміється

як незаданість структур, на які спирається суб'єкт у процесі вибору. Лише в динаміці розвитку певних етапів рішення, засобів прийняття проблеми, оцінювання ситуації, передбачення її розвитку тощо, стверджує Т.В. Корнілова, можна говорити про співвіднесення рівнів самосвідомості і неусвідомлюваної складової регуляції вибору, домінування когнітивного орієнтування чи особистісного, мотиваційно-сміслового контексту у наданні переваги тому чи іншому рішенню [12]. При цьому для самої людини (як суб'єкта своїх рішень) ці складові нероздільні.

Сепарація когнітивної та особистісної детермінованості процесів вибору видається нам надуманою, позаяк вибір робить людина як «думаюча особистість», яка прогнозує не лише розвиток ситуації внаслідок вибору нею тієї чи іншої альтернативи, але й особистісну ціну прийнятого рішення, включаючи *оцінку наслідку* свого вибору. Окрім цього, навіть якщо відомими є альтернативи і задані критерії вибору, невідомим залишається *рішення*, яке прийме людина. Тим більше, як *суб'єкт* свого рішення людина обов'язково додає до ситуації невизначеності щось, чого не існує в ній самій. Як слушно зауважує Т.В. Корнілова, її розуміння ситуації, цілей вибору і особистісне ставлення до прийняття або відкидання тих чи інших альтернатив, аж ніяк не формалізуються по суті: особистість не тільки осмислює, але і переживає ситуацію вибору [12]. Більше того, вона починає сприйматися як ситуація вибору тільки за певних умов, що спеціально обговорюється при розкритті особистісного вибору в психології переживання з позицій «життєвих світів» [4].

Щодо ціннісно-сміслової саморегуляції, то ця єдність (когнітивного і особистісного) виявляється досить яскраво. Адже, з одного боку, ціннісний вибір є регуляцією процесів вибору з точки зору мотивації або пов'язаних з мотивами смислів, а з іншого – неусвідомлюваним процесом, який ґрунтується на переживаннях індивідуального досвіду, що не завжди піддається раціональному поясненню. Зазвичай, як зазначає С. Мадді, це вибір на користь невідомого майбутнього [20].

Окрім цього, людина не є константною, легко прогнозованою істотою, позаяк у неї з'являються новоутворення, які також вплива-

ють на її поведінку та вибори. Ще в у другій половині минулого століття О.М. Леонт'єв, критикуючи теорію двох факторів, поставив завдання «зрозуміти особистість як *психологічне новоутворення*, яке формується в життєвих відношеннях індивіда...» [16, 172]. Саме урахуванням «чогось нового» (*І.Г.*) в інтерпретації особистісних виборів є необхідною умовою і особливістю динамічності регуляторних систем.

Як динамічність регуляторних систем виявляється на рівні ціннісно-сміслових виборів? Відповідь на це питання можна знайти, проаналізувавши особистісні смисли з позиції їх неоднозначності. Особистісні смисли розуміються і як індивідуальні репрезентації значень у свідомості особистості, і як відношення мотиву до мети. Відтак, не цілком визначеними, а точніше не заданими однозначно, є як лінії становлення індивідуальних репрезентацій значень, так і особистісні смисли, за якими знаходяться навіть не окремі мотиви, а їх глибинні ієрархії. Цілі як усвідомлені передбачення майбутніх результатів дій також є подвійними утвореннями. З одного боку, вони визначаються об'єктивно через мотив діяльності, а з іншого – як усвідомлені передбачення, у межах цілетворення та його досягнення, вони суто індивідуальні (і внутрішньоособистісні). Саме у цьому, на думку Т.В. Корнілової, з чим ми цілком погоджуємося, виявляється динамічна ієрархізація мотивів і цілей, які слід враховувати під час опису процесів ціле- та смислоутворення.

Описуючи модель психологічної регуляції вибору, поняття саморегуляції Т.В. Корнілова представляє як таке, що позначає інтеграційну оцінку реалізованих людиною «піків» функціонального розвитку новоутворень: підготовки та реалізації вибору. Це, на її думку, дає змогу розуміти не окремі базові процеси саморегуляції (планування, моделювання тощо), а багаторівневі *динамічні ієрархії* якісно різних процесів: як інтелектуальних, так і особистісних, орієнтованих на ситуацію, можливі цілі та наслідки вибору і звернених на себе, своє особистісне Я – процеси самоусвідомлення та самостановлення [14].

На наш погляд, це дещо спрощене розуміння суті саморегуляції на рівні моделей так званого замкнутого регуляторного профілю. Адже функціонування ланок структурно-функціональної моделі, про

які згадує дослідниця (планування, моделювання), не можуть обійтися без когнітивних та особистісних процесів, що наділені багаторівневими динамічними ієрархіями. Кожна ланка, за словами дослідниці, це парціальна система, що містить як когнітивні, так і особистісні компоненти регуляції. Подібне знаходимо у дослідженнях саморегуляції на поведінковому й особистісному рівнях [2; 6]. Доцільніше було б сказати, що у моделях відкритого типу багаторівневі динамічні ієрархії яскравіше виявляються, а отже, морфологічні характеристики відходять на другий план. Водночас варто погодитися з дослідницею у тому, що при зверненні до інтегративної ролі динамічних регуляторних систем важливим стає співвіднесення принципів свідомої регуляції з метаконролем і самооцінюванням.

Поняття «динамічні регуляторні системи» містить припущення про конкретне співвідпорядкування процесів різнорівневої регуляції виборів як засобів подолання суб'єктивної невизначеності ситуації. На думку К. Вульфа, «...невизначеність є визначальним елементом культури. Умовою для створення людиною будь-якого продукту діяльності, у тому числі і творчої... Невизначеність є невід'ємною умовою вільного, продуктивного і щасливого життя людини» [5, 6]. В.А. Кувакін і В.П. Ковалева [15], аналізуючи природу невідомості, називають її третьою дійсністю, разом з *ніщо* і *буттям*.

У психологічних дослідженнях останніх десятиліть проблема невизначеності обговорюється досить регулярно і в різних контекстах, у дещо схожих, але не тотожних термінах, пов'язаних з неоднозначністю, складністю, невизначеністю, непередбачуваністю, зокрема, «uncertainty», «ambiguity» і «indeterminacy». Ці поняття виражають різні аспекти невизначеності. Так, поняття «uncertainty» характеризує амбівалентність, двозначність, порушення стереотипів. Амбівалентність переживається як фрустрація прагнення до смислу. Інше поняття «ambiguity» із своїми варіантами – «intolerance to uncertainty» і «intolerance to ambiguity» – описує невизначеність у строгому сенсі слова. Зокрема, за поняттями «intolerance to uncertainty» і «intolerance to ambiguity», тобто інтолерантність до невизначеності та інтолерантність до двозначності, криється багато схожих проявів, проте між

ними є і суттєві відмінності. У контексті пізнавальної активності друга розглядається як «толерантність до незрозумілості, двозначності, багатозначності стимулів, складності їх інтерпретації», а перша – як «толерантність до непевності за недостатньої інформованості» [13, 39]. На думку канадських психологів S. Grenier, A.M. Barrette, R. Ladouceur, про двозначність говорять, коли йдеться про сприймання того, що існує зараз, у сьогоденні, а невизначеність характеризує майбутнє [26]. Третє згадане поняття, «indeterminacy», дослівно – «невизначено наперед», пов'язане з дихотомією фактичності і можливості, з проблемою детермінізму. Усе в житті зумовлено, або зумовленість неповна.

Сучасний французький політичний філософ А. Бадью вводить дуже важливе поняття «готовність до події» як особливість стратегії людини, що готова до ситуації невизначеності. «Бути готовим до події» – означає суб'єктивну готовність, що дає змогу визнати нову можливість. ... Готувати подію – означає бути готовим її прийняти ... Бути готовим до події – означає мати такий стан духу, в якому порядок світу, панівні сили не володіють абсолютним контролем над можливостями» [1, 20 – 21]. Звідси випливає, що невизначеність, крім неприємних емоцій, містить у собі важливий, позитивний потенціал для людини, яка може, виробивши в собі адекватну позицію стосовно невизначеності, відчути притаманні їй позитивні можливості. Готовність до події є, по суті, готовністю до невизначеності, або готовністю до вибору. Йдеться про готовність до різних можливостей, готовність робити та реалізовувати «тут і тепер» наперед не зумовлений вибір.

Невизначеність, як вважає Д.О. Леонтьєв, це властивість життя, хоча більшість людей відчувають стосовно неї широкий спектр негативних емоцій: від дискомфорту до паніки, і прагнуть її у своєму житті мінімізувати. Це нормально, це правильно, тому що будь-яка діяльність пов'язана з обмеженням невизначеності [18]. Будь-яка мета, будь-який вибір – перетворення невизначеності на часткову визначеність. Однак саме життя постійно породжує невизначеність (ентропію) [7]. Ентропія – властивість усього сущого, зростання невизначеності, хаосу, а властивість живого – це, навпаки, перетворення ентропії на щось

більш впорядковане, структуроване, тобто зворотний процес. Принцип життя самодетермінованих суб'єктів – виробляти з цієї невизначеності часткову визначеність, перетворювати ентропію на негентропію, розуміючи при цьому, що невизначеності все одно залишатиметься багато [18].

Ставлення до невизначеності дуже важливе для характеристики особистості загалом. С. Мадді [20] описує готовність діяти в умовах невизначеності, готовність йти на ризик без гарантій успіху як один з головних предикторів стійкості до стресів. З його точки зору, перед кожною людиною у повсякденних виборах постає «екзистенційна дилема»: обрати або незмінність, відтворення минулого, статус-кво, з властивим почуттям провини за втрачені можливості, або невідомість, нове майбутнє, що містить ризик з властивим почуттям тривоги непередбачуваного. Ці альтернативи не еквівалентні: вибір невідомості розширює можливості знайти сенс, а вибір незмінності їх обмежує. Позитивне ставлення до невизначеності можливе, і саме воно виявляється найпродуктивнішим для особистісного розвитку та опірності стресам. Суть такого ставлення в тому, щоб відмовитися від ілюзії стабільності та однозначності картини світу і виробляти позицію прийняття невизначеності, іншим аспектом якої є виявлення нових можливостей.

Висновки. В умовах життєздійснення і світобудови людина часто перебуває у ситуації вибору між альтернативними пропозиціями, підходами, рішеннями. Адекватність її дій забезпечується усвідомленням можливостей та перспектив, які презентовані у кожному із запропонованих шляхів розв'язання проблемностей.

Вибір ми розуміємо як процес усунення невизначеності в умовах ризику, коли прийнята відповідальність за його незворотність. Невизначеність пов'язується з *можливістю* у процесах, що включаються в розвиток психологічної регуляції рішень і дій, а також ціннісно-сміслової регуляції як різновиду особистісної саморегуляції. Особливістю стратегії людини, яка готова до ситуації невизначеності, є готовність до події, що, по суті, є готовністю до вибору. У прийнятті

невизначеності як умови власних дій, рішень і виборів взаємодіють процеси когнітивної та особистісної регуляції.

Подальші дослідження ми пов'язуємо з вивченням толерантності до невизначеності як механізму адекватності ціннісно-смиислового вибору.

Література

1. Бадью А. Философия и событие / А. Бадью. – М. : Институт общегуманитарных исследований, 2013. – 192 с.
2. Боришевский М.И. Развитие саморегуляции поведения школьников : автореф. дис. ... д-ра психол. наук : 19.00.07 / М.И. Боришевский. – К., 1992. – 36 с.
3. Василюк Ф.Е. Психология переживания (анализ преодоления критических ситуаций) / Ф.Е. Василюк. – М. : Изд-во Моск. ун-та, 1984. – 200 с.
4. Василюк Ф.Е. Психотехника выбора / Ф.Е. Василюк / Психология с человеческим лицом – гуманистическая перспектива в постсоветской психологии / ред. Д.А. Леонтьев, В.Г. Щур. – М. : Смысл, 1997. – С. 283 – 313.
5. Вульф К. Вместо предисловия : неопределенность как условие человеческой жизни / К. Вульф // Неопределенность как вызов. Медиа. Антропология. Эстетика ; ред. К. Вульф, В. Савчук. – СПб. : РХГА, 2013. – С. 5 – 6.
6. Галян І.М. Саморегуляція оцінних ставлень вчителя у педагогічній взаємодії : дис. ... канд. психол. наук : 19.00.07 / І.М. Галян. – К., 1996. – 193 с.
7. Галян І.М. Системотвірні характеристики ціннісного становлення майбутніх педагогів / І.М. Галян // Science and Education a New Dimension. Pedagogy and Psychology. II (16), Issue 33. – Budapest, 2014. – С. 102 – 105.
8. Дернер Д. Логика неудачи / Д. Дернер. – М. : Смысл, 1997. – 236 с.
9. Канеман Д. Думай медленно... решай быстро / Д. Канеман. – М. : АСР, 2014. – 95 с.
10. Карпов А.В. Общая психология субъективного выбора / А.В. Карпов. – М. : Институт психологии РАН, 2000. – 358 с.
11. Корнилова Т.В. Группировки мотивационно-личностных свойств как регулятивные системы принятия решений / Т.В. Корнилова, С.Д. Смирнов // Вопросы психологии. – 2003. – № 4. – С. 73 – 83.
12. Корнилова Т.В. Перспективы динамической парадигмы в психологии выбора [Электронный ресурс] / Т.В. Корнилова // Психологические исследования. – 2014. – Т. 7, № 36. – С. 2. – Режим доступа : <http://psystudy.ru>
13. Корнилова Т.В. Психология неопределенности: Единство интеллектуально-личностного потенциала человека / Т.В. Корнилова, М.А. Чумакова, С.А. Корнилов, М.А. Новикова. – М. : Смысл, 2010. – 334 с.
14. Корнилова Т.В. Саморегуляция и выбор в преодолении субъективной неопределенности / Т.В. Корнилова // Психология саморегуляции в 21-м веке / под ред. В.И. Моросановой. – М. : Нестор-История, 2011. – С. 142 – 162.
15. Кувакин В.А. Неизвестность / В.А. Кувакин, В.П. Ковалева. – М.; Ижевск : НИЦ «Регулярная и хаотическая динамика», 2006. – 112 с.

16. Леонтьев А.Н. Деятельность. Сознание. Личность / А.Н. Леонтьев. – М. : Политиздат, 1975. – 304 с.
17. Леонтьев Д.А. Выбор как деятельность : личностные детерминанты и возможности формирования / Д.А. Леонтьев Н.В. Пилипко // Вопросы психологии. – 1995. – № 1. – С. 97 – 110.
18. Леонтьев Д.А. Вызов неопределенности как центральная проблема психологии личности [Электронный ресурс] / Д.А. Леонтьев // Психологические исследования. – 2015. – Т. 8, № 40. – С. 2. – Режим доступа : <http://psystudy.ru>
19. Леонтьев Д.А. Профессиональное самоопределение как построение образов возможного будущего / Д.А. Леонтьев, Е.В. Шелобанова // Вопросы психологии. – 2001. – № 1. – С. 57 – 66.
20. Мадди С. Смислообразование в процессах принятия решений / С. Мадди // Психологический журнал. – 2005. – № 26 (6). – С. 87 – 101.
21. Мамардашвили М.К. Сознание и цивилизация / М.К. Мамардашвили. – СПб. : Азбука, Азбука-Аттикус, 2011. – 288 с.
22. Мей Р. Искусство психологического консультирования. Как давать и обретать душевное здоровье / Р. Мей ; [пер. с англ. М. Будыниной, Г. Пимочкиной]. – М. : Апрель Пресс, Изд-во ЭКСМО-Пресс, 2002. – 256 с.
23. Роджерс К. «Быть тем, кто ты действительно есть». Точка зрения терапевта на цели человека / К. Роджерс // Общая психология. Тексты : [в 3 т.] / отв. ред. В.В. Петухов. – М. : УМК «Психология»; Генезис, 2002. – Т. 2 : Субъект деятельности. Книга 1. – С. 197.
24. Тихомиров О.К. Понятия и принципы общей психологии [Текст] : учеб. пособие для слушателей ФПК факультетов психологии / О.К. Тихомиров ; Моск. гос. ун-т им. М.В. Ломоносова. – М. : [б. и.], 1992. – 88 с.
25. Франкл В. Поиск смысла жизни и логотерапия / В. Франкл // Общая психология. Тексты : [в 3 т.] / отв. ред. В.В. Петухов. – М. : УМК «Психология»; Генезис, 2002. – Т. 2 : Субъект деятельности. Книга 1. – С. 210.
26. Grenier S. Intolerance of uncertainty and intolerance of ambiguity: similarities and differences / S. Grenier, A.M. Barrette, R. Ladouceur // Personality and Individual Differences. – 2005. – N 39(3). – P. 593 – 600.
27. Hastie R.K. Rational Choice in an Uncertain World : The Psychology of Judgment and Decision Making [by Second Edition] / R.K. Hastie, R.M. Dawes. – CA : SAGE Publications Inc, 2010. – 392 p.

Галян Игорь. Психология выбора личности в контексте неопределенности. В публикации анализируется категория выбора как психическая реальность и аспект субъектного развития человека. Описаны модели выбора: простая (реализуется на основе заданного критерия), смысловая (критерий формируется на основе субъектной ценности, наделенной смыслом) и экзистенциальная (в основе

выбора – мировоззренческие убеждения субъекта). Указывается, что неперенным атрибутом выбора и принятия решения является неопределенность. Рассматривается сущность динамической регуляторной системы, основанной на предположении о соподчиненности процессов (когнитивных и личностных) разноуровневой регуляции выборов как средства преодоления субъективной неопределенности ситуации.

Ключевые слова: активность, выбор, неопределенность, принятие решения, саморегуляция, динамические регуляторные системы, ценностный выбор, энтропия, когнитивный, личностный.

Halyan Ihor. Psychology of Person's Value Choice in the Context of Uncertainty. The publication analyzes the category of the choice as a mental reality and an aspect of agent dimension of human development. The following models of choice have been described: simple, semantic and existential ones. The author grounds the unity of cognitive and personal determination of the decision-making processes. It is noted that the value choice, on the one hand, is the regulation of choice on the part of motivation or meanings related to motives, and on the other hand, it is an unconscious process that is based on individual experience that is not always amenable to rational explanation.

The author reveals the essence of uncertainty as an essential attribute of choice and decision making. The uncertainty is associated with *ability* in the processes that are included into the development of psychological regulation of decisions and actions, as well as the value-semantic regulation as a form of personality self-regulation. It is pointed out that the feature of the strategy of a person who is ready for uncertainty is readiness for events which, in its essence, is readiness for choice. The attention is focused on the positive attitude to uncertainty as a productive attitude. The essence of the latter is the ability of the agent to give up the illusion of stability and an unambiguous picture of the world and to develop one's position of accepting uncertainty, the other side of which is identification of new opportunities.

The article studies the essence of a dynamic regulatory system that is based on the assumption about subordination of the processes (cognitive

and personality ones) in multi-level regulation of choices as means of overcoming subjective uncertainty of the situation. Taking into account new psychological formations in the life of the individual concerning interpretation of personal choices is a necessary precondition and a feature of the dynamic nature of regulatory systems.

Key words: activity, choice, uncertainty, decision-making, self-regulation, dynamic regulatory systems, value choice, entropy, cognitive, personal.